

οι οποίοι δεν ήταν ευτυχώς πολλοί, μια και οι περισσότεροι βρίσκονταν στην ξενιτιά.

Ο δρόμος για την Κωνσταντινούπολη, τη σημαντικότερη οικονομική βάση του χωριού μας, έγινε πολύ δύσκολος.

Πολύ αραιά πηγαioέρχονταν πλέον και οι δύο αμανατσήδες που τους είχε ανατεθεί ο ρόλος του συνδέσμου μεταξύ χωριού και Κωνσταντινούπολης. Η οικονομική κατάσταση του χωριού χειροτέρευε κάθε μέρα και περισσότερο.

Στις 3 Δεκεμβρίου 1912 η Τουρκία ομολόγησε την ήττα της¹⁶⁵. Ο στρατός διαλύθηκε και σκόρπισε στα χωριά ζητιανεύοντας και αρπάζοντας ψωμί και τρόφιμα από τον πληθυσμό. Οι συγχωριανοί μας που γύρισαν από τον πόλεμο βρίσκονταν σε άθλια κατάσταση.

Δεν πέρασε πολύς καιρός και στο χωριό ήρθε ο ελληνικός στρατός. Την περίοδο αυτή κηρύχτηκε και η αυτονομία της Βορείου Ηπείρου¹⁶⁶.

Τις πρώτες μέρες του Αυγούστου του 1914¹⁶⁷ οι Βαλκανικοί πολέμοι μετετράπηκαν σε παγκόσμιο πόλεμο. Η έναρξη του Πρώτου παγκοσμίου πολέμου δυσχέρανε περισσότερο την οικονομική κατάσταση του χωριού.

Κι άλλη επιστράτευση ανθρώπων και ζώων σε καταναγκαστικά έργα κατά τη μετακίνηση του στρατού, κι άλλα έξοδα για τη συντήρηση στρατευμάτων και στρατιωτικού προσωπικού¹⁶⁸. Ξανά εμπόδια και ζημιές στις γεωργικές καλλιέργειες και την κτηνοτροφία του χωριού. Άρχισαν να σπανίζουν τα σιτηρά.

Η Κωνσταντινούπολη, η σημαντικότερη οικονομική βάση για το χωριό, αποκλείστηκε οριστικά εξαιτίας του πολέμου. Μεγάλη σύγχυση επικρατούσε και στις χρηματικές συναλλαγές, αφού κυκλοφορούσαν λογής λογής χαρτονομίσματα. Για να εξασφαλίσουν σιτηρά, οι άνθρωποι υποχρεώνονταν να πάνε με τα πόδια μέχρι τους Αγίους Σαράντα και να επιστρέφουν έντρομοι από τους κινδύνους του πολέμου. Ξαν να μην έφταναν όλα αυτά, το 1917

διαδόθηκε και η ισπανική γρίπη, η οποία θέρισε πολλές ανθρώπινες ζωές μια και η ιατροφαρμακευτική βοήθεια ήταν ανύπαρκτη.

Τον Οκτώβριο του 1916 αποσύρθηκαν τα ελληνικά στρατεύματα και τη θέση τους πήραν τα σώματα του ιταλικού στρατού¹⁶⁹. Και αυτοί προχώρησαν σε μαζική επιστράτευση όλων των χωρικών και των ζώων τους υποχρεώνοντάς τους να κάνουν καταναγκαστική εργασία (αγγαρεία) με αντίτιμο μια κορομάνα και μια μερίδα μακαρόνια. Ταυτόχρονα εισήγαγαν στο σχολείο του χωριού την υποχρεωτική εκμάθηση της ιταλικής γλώσσας και διόρισαν γι' αυτό το σκοπό επιστρατευμένο ιταλό δάσκαλο.

Τα ιταλικά στρατεύματα παρέμειναν στην περιοχή μας μέχρι τον Απρίλιο του 1920. Χρειάστηκε ο πόλεμος της Αυλώνας για να αποχωρήσουν οριστικά από τα μέρη μας κι από όλη τη χώρα. Έτσι, με την απόσυρση των ιταλικών στρατευμάτων η περιοχή του Πωγωνίου, μαζί της και οι Σχωριάδες, ενώθηκε με το υπόλοιπο τμήμα της χώρας και πέρασε στη δικαιοδοσία της κυβέρνησης των Τυράνων, που είχε εκλεγεί από το Συνέδριο της Λιούσνιας.

3. Ο πληθυσμός των Σχωριάδων το 1918

Τον Ιούνιο του 1918 πραγματοποιήθηκε στις Σχωριάδες γενική απογραφή του πληθυσμού ηλικίας ενός έτους και άνω συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που βρίσκονταν μακριά από το χωριό, στην ξενιτιά.

Αναφορικά με τον πληθυσμό των Σχωριάδων βρίσκουμε αρκετά δεδομένα, και για παλαιότερες μάλιστα περιόδους. Σε προηγούμενα κεφάλαια αναφερθήκαμε στα δεδομένα που μας παρέχουν τα δύο τουρκικά κατάστιχα τα οποία κάνουν λόγο για την περίοδο πριν από την καταστροφή των χωριών Χωτιμίστα, Πάρα και Λιμποσέτσι. Το 1431-1432, οι Σχωριάδες αριθμούσαν 23 αγροτικά νοικοκυριά. Το 1589 ο αριθμός αυτός αυξήθηκε σε 57. Μετά την καταστροφή των προαναφερθέντων χωριών ο πληθυσμός των Σχωριάδων αυξήθηκε και άλλο.

Στη «Χρονογραφία της Ηπείρου» καταχωρείται στατιστικός πίνακας για τον πληθυσμό των χωριών του Πωγωνίου, όπου βρίσκουμε ότι οι Σχωριάδες

¹⁶⁵ *Ιστορία της Αλβανίας*, τόμος Β', σ. 370.

¹⁶⁶ Όπως άνωθεν, σ. 409-411.

¹⁶⁷ Όπως άνωθεν, σ. 426.

¹⁶⁸ Βλ. μια σειρά από πρακτικά στον κώδικα αρ. 1 του χωριού.

¹⁶⁹ *Ιστορία της Αλβανίας*, τόμος Β', σ. 446.

το 1854 αριθμούσαν 70 σπίτια με 91 ζευγάρια, καταλαμβάνοντας την τέταρτη θέση ανάμεσα στα έξι χωριά της περιοχής¹⁷⁰.

Μερικά χρόνια αργότερα, σε μια έκθεση που η μητρόπολη Αργυροκάστρου έστειλε στο Ηπειρωτικό Φιλεκπαιδευτικό Σύλλογο Κωνσταντινούπολης σχετικά με την κατάσταση των σχολείων στα χρόνια 1872-1873, βρίσκουμε ότι οι Σχωριάδες την εποχή εκείνη αριθμούσαν 80 οικογένειες¹⁷¹.

Ο Ν. Μυστακίδης αναφέρει στα χρονολογικά του σημειώματα ότι στις Σχωριάδες κατά το τέλος του 19. αιώνα υπήρχαν 110 οικογένειες¹⁷².

Ο Βασίλης Μπαράς, στο έργο του «Το Δέλβινο...», παραθέτοντας στατιστικό πίνακα για την κατάσταση των σχολείων στα έτη 1898-1899 σημειώνει ότι οι Σχωριάδες είχαν κατά την ίδια περίοδο 660 κατοίκους, που αντιστοιχούν σε 110 οικογένειες¹⁷³.

Στη Γεωγραφία του Β. Παγούνη, ο οποίος υπήρξε για μεγάλο διάστημα δάσκαλος στην περιοχή του Πωγωνίου, βρίσκουμε ότι κατά το έτος 1902 το χωριό Σχωριάδες αριθμούσε σπίτια 162, άρρενες 332, θήλες 345¹⁷⁴.

Όμως η αναλυτικότερη και πληρέστερη απογραφή πληθυσμού είναι αυτή του 1918. Έγινε στις 25 Ιουνίου και περιλαμβάνει όλους τους κατοίκους, ενός χρόνου και άνω, με το ονοματεπώνυμο και την ηλικία καθενός. Η απογραφή των οικογενειών έγινε σύμφωνα με τη σειρά τοποθεσίας των σπιτιών αρχίζοντας από τη συνοικία της «Κούλας» και τελειώνοντας με τη «Σωτήρα», πράγμα το οποίο μας βοηθάει να συνάγουμε και άλλα συμπεράσματα. Η απογραφή αυτή είναι καταχωρημένη στον κώδικα υπ' αριθμόν 1 του χωριού¹⁷⁵.

170 Π. Αραβαντινός *Χρονογραφία της Ηπείρου*, σ. 365.

171 *Επετηρίς του εν Κωνσταντινουπόλει Ηπειρωτικού Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου*, έτους 1872-1873, σ. 186.

172 Μυστακίδης, ό.π., σ. 1558.

173 Μπαράς Β, ό.π., σ. 344.

174 Παγούνης Β. *Γεωγραφία*, Κωνσταντινούπολη 1902.

175 Βλ. κώδικας αρ.1, σ. 70-80.

Βάσει της απογραφής του Ιουνίου 1918 οι Σχωριάδες αριθμούσαν 141 οικογένειες με πληθυσμό 723 άτομα, από τα οποία 361 άρρενες και 362 θήλες, χωρίς να συμπεριλαμβάνονται τα μωρά κάτω του ενός έτους.

Τα στοιχεία αυτά συμπίπτουν πάνω-κάτω με εκείνα του δασκάλου Β. Παγούνη στη Γεωγραφία του.

Στον πίνακα αρ. 3 παρουσιάζουμε όλες τις φάρες του χωριού Σχωριάδες με τον αριθμό των οικογενειών και των μελών της κάθε φάρας. Η κατάταξη γίνεται με βάση τον αριθμό των μελών που προέκυψε με την απογραφή του Ιουνίου του 1918.

Πίνακας 3. Φάρες των Σχωριάδων, αρ. οικογενειών και ατόμων τον Ιούνιο του 1918.

Αρ.	Επώνυμο φάρας	Αριθμός οικογενειών κάθε φάρας	Αριθμός ατόμων κάθε φάρας	Μέσ.όρος για κάθε οικογένεια
1	Λώλη	10	52	5,2
2	Καλύβα	8	46	5,7
3	Χατζή-Κώστα	10	42	4,2
4	Νταλέ	4	35	8,7
5	Μπάντου	4	25	6,2
6	Πασπάλη	3	24	8
7	Βαβάκου	3	23	7,6
8	Λίτση-Κονόμη	5	23	4,6
9	Μούτσιου	4	22	5,5
10	Νάκου	4	21	5,2
11	Τσαμπέρη	4	21	5,2
12	Μπέλλου	1	20	20
13	Βάγιου	3	20	7
14	Ζώη	3	17	5,4
15	Βαγγέλη	3	17	5,6
16	Γκέλη-Τουλούμπα	3	16	5,3
17	Ντάλλα	2	14	7
18	Ρέτζιου	3	14	4,6
19	Μήτση	2	13	6,5
20	Κατσάνου	4	11	3

Αρ.	Επώνυμο φάρας	Αριθμός οικογενειών κάθε φάρας	Αριθμός ατόμων κάθε φάρας	Μέσ. όρος για κάθε οικογένεια
21	Μπεντούλη	3	10	3,3
22	Μάνου	3	10	3,3
23	Μπεκιάρη	2	10	5
24	Τσάνου	2	10	5
25	Μπεζιάνη-Καραμήτρου	4	10	2,5
26	Τσιαούση	1	10	10
27	Μπαμπούρη-Καράση	2	9	4,5
28	Ντάλο	1	9	9
29	Ντούρου	1	8	8
30	Μήλια	1	8	8
31	Καραγιάννη	1	8	8
32	Κύρκου	1	7	7
33	Μπινά	1	7	7
34	Παπαγιώτη	1	7	7
35	Σιούτη	1	6	6
36	Πέτσιου	1	6	6
37	Κυρίτση	1	6	6
38	Τέλιου	1	6	6
39	Γκικσάνα	1	6	6
40	Σαναβίτη	1	6	6
41	Κούση	2	6	3
42	Κονόμου (παπα Κυριάκο)	1	6	6
43	Καρματσέλα	1	6	6
44	Φύση	1	6	6
45	Γκαρέλα	1	5	5
46	Κόνη	1	5	5
47	Μπέικου	1	4	4
48	Καλέμη	1	4	4
49	Αρχιμανδρίτη (Θεοδόση)	1	4	4
50	Νταγκαντέση-Φλεντζούρη	1	4	4
51	Λέκα (Μίλαρη)	1	4	4
52	Νίτσιου	1	3	3
53	Σαλόπουλου	1	3	3

Αρ.	Επώνυμο φάρας	Αριθμός οικογενειών κάθε φάρας	Αριθμός ατόμων κάθε φάρας	Μέσ. όρος για κάθε οικογένεια
54	Γρίβα	1	3	3
55	Μπερούκα	1	3	3
56	Γκάτζια	1	3	3
57	Τσιαμπά	1	3	3
58	Μάντη	1	2	2
59	Γιώτη	1	2	2
60	Κυριάκου	1	2	2
61	Γκαντίνα	1	2	2
62	Γράβαρη	1	2	2
63	Μέτσιου	1	2	2
64	Γάτση	1	1	1
65	Κώστα	1	1	1
66	Σάνη	1	1	1
67	Τσιαμούλα	1	1	1
Σύνολο		141	723	5

Για να βγάλουμε ορισμένα συμπεράσματα σχετικά με τη δημογραφική κίνηση του πληθυσμού των Σχωριάδων και την τάση διάσπασης των πατρι-αρχικών οικογενειών σε μικρότερες, που έχει παρατηρηθεί από τις αρχές του 19. αιώνα, παρουσιάζουμε στη συνέχεια έναν συγκεντρωτικό πίνακα με στοιχεία από τις τρεις τελευταίες απογραφές που θεωρούνται εγκυρότερες και προσφέρονται για σύγκριση και μελέτη.

Πίνακας 4. Συγκεντρωτικός πίνακας των απογραφών του πληθυσμού.

Έτος	Οικογένειες		Πληθυσμός		Μέσ. όρος ατόμων ανά οικογένεια	
	Αριθμός	%	Αριθμός	%	Αριθμός	%
1898	110	100	660	100	6,0	100
1902	162	147	677	102,6	4,1	68,3
1918	141	128	723	109,5	5,1	85

Από τον πίνακα παρατηρούμε ότι σε σύγκριση με το 1898 ο αριθμός των οικογενειών το έτος 1902 έχει αυξηθεί 47%, ενώ ο πληθυσμός αυξάνεται μόνον 2,6% και ο μέσος όρος μελών ανά οικογένεια μειώνεται σε 68,3%. Το φαινόμενο αυτό προκύπτει, πιστεύουμε, από το γεγονός ότι κατά την εν λόγω περίοδο η πορεία διάσπασης των μεγάλων πατριαρχικών οικογενειών σε μικρότερες, που είχε αρχίσει από τον 19. αιώνα, συνεχίστηκε με γοργούς ρυθμούς.

Το αντίθετο συμβαίνει το 1918 σε σχέση με το 1902. Παρατηρούμε ότι ενώ ο αριθμός του πληθυσμού αυξάνεται κατά 9,5% και ο μέσος όρος των μελών ανά οικογένεια κατά 16,7%, ο αριθμός των οικογενειών μειώνεται σε 87%. Το φαινόμενο αυτό σχετίζεται κατά τη γνώμη μας με το γεγονός ότι ένα μέρος των οικογενειών έχουν μετεγκατασταθεί στην Κωνσταντινούπολη και ένα άλλο μέρος «εξαφανίστηκε» λόγω έλλειψης αρσενικού κληρονόμου. Έτσι, σε διάφορα ντοκουμέντα βρίσκουμε μια σειρά επωνύμων από οικογένειες που έζησαν στο χωριό κατά τις προηγούμενες περιόδους, αλλά δεν εμφανίζονται στην απογραφή του Ιουνίου του 1918. Τέτοιες είναι οι οικογένειες Μπούντα ή Πίτη, Λίτο και Τατσηλίτο, Ζήσου, Καραουλάνη, Τσίρου, Κούλα, Τουράνη, Γκούμα, Γιωργάκη, Καραϊσκού, Κρυστάλλη, Χατζηχρήστου, Νάκιου κ.ά.

Παρόλο που η διάσπαση των μεγάλων οικογενειών σε μικρότερες συνεχίστηκε με γοργό ρυθμό, όπως προκύπτει από τα δεδομένα της απογραφής του Ιουνίου 1918 στις Σχωριάδες είχαν μείνει αρκετές οικογένειες που διατήρησαν τον πατριαρχικό τους χαρακτήρα. Τέτοιες ήταν οι οικογένειες του Βασίλη Μπέλλου με 20 άτομα, του Λάμπρου Νταλέ με 17 άτομα, του Θεμιστοκλή Μπάντου με 14 άτομα, του Νικόλα Πασπάλη με 13 άτομα, του Νικόλα Βάγιου με 11, κ.ά.

Από τα δεδομένα της απογραφής προκύπτει ότι το 75,4% των οικογενειών των Σχωριάδων αριθμούσαν 1-6 άτομα, το 21,7% αποτελούνταν από 7-10 άτομα και το 3,5% από 11-20 άτομα.

4. Οι Σχωριάδες υπό αλβανική διοίκηση

Αφού αποσύρθηκαν τα ιταλικά στρατεύματα και οι Σχωριάδες πέρασαν υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης των Τιράνων, η κατάσταση έδειχνε να ομαλοποιείται. Οι κάτοικοι του χωριού ανασκουμπώθηκαν για την οικονομική

και πολιτιστική ανάπτυξη των Σχωριάδων, που όπως είδαμε είχαν υποστεί μεγάλες καταστροφές στη διάρκεια του πολέμου.

Αποκαταστάθηκαν οι επαφές με τους ξενιτεμένους συγχωριανούς και ιδιαίτερα με εκείνους της Κωνσταντινούπολης, οι οποίοι, παρότι υπέστησαν μεγάλες οικονομικές ζημιές, βοήθησαν τις οικογένειές τους να ορθοποδήσουν.

Το χωριό συνδέθηκε με το διοικητικό κέντρο της περιοχής, που είχε εγκατασταθεί στην Πολίτσανη και υπαγόταν στο Λιμπόχοβο ως κέντρο επαρχίας και στο Αργυρόκαστρο ως πρωτεύουσα νομού. Από ένα πρακτικό της 11ης Μαΐου 1922 προκύπτει ότι οι Σχωριάδες ανταποκρίθηκαν αμέσως στην έκκληση της κυβέρνησης για ένα εσωτερικό κρατικό δάνειο καταβάλλοντας το ποσό 800 χρυσών φράγκων που τους είχε οριστεί από τα όργανα της περιοχής¹⁷⁶.

Την ίδια χρονιά ξέσπασε ο έλληνο-τουρκικός πόλεμος, που είχε βαριές συνέπειες και για τις Σχωριάδες. Πάνω από 90% των Σχωριαδιδών εργάζονταν στην Κωνσταντινούπολη, όπου ο καθένας είχε βουλευτεί στη δουλειά του, συντηρούσαν μάλιστα και τους ανθρώπους τους στο χωριό.

Στη διάρκεια του πολέμου και ύστερα απ' αυτόν, τρομοκρατημένοι από τον τουρκικό φανατισμό που βρισκόταν σε έξαρση εξαιτίας του ελληνικού στρατού, οι περισσότεροι Σχωριαδίτες της Πόλης παράτησαν τις δουλειές και τα νοικοκυριά τους και στράφηκαν αλλού. Ένα μέρος, κυρίως οι υπερήλικες, επέστρεψαν στο χωριό, ενώ οι υπόλοιποι εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα. Μόνο ελάχιστοι έμειναν στην Κωνσταντινούπολη, όσοι δηλαδή ήταν κάτοχοι της τουρκικής υπηκοότητας.

Ύστερα απ' αυτές τις εξελίξεις τα έσοδα του χωριού από την ξενιτιά μειώθηκαν στο ελάχιστο. Οι συγχωριανοί που μετεγκαταστάθηκαν από την Πόλη στην Αθήνα με μεγάλη δυσκολία εξασφάλιζαν το προς το ζην. Η Ελλάδα είχε βγει από τον πόλεμο στρατιωτικά ηττημένη και οικονομικά κατεστραμμένη και συνεπώς δεν ήταν σε θέση να αντεπεξέλθει στις ανάγκες χιλιάδων προσφύγων που την κατέκλυσαν ερχόμενοι από τη Μικρά Ασία.

¹⁷⁶ Βλ. κώδικα αρ. 1, σ. 113.